

УДК 353.9

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.89.2.55>

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ ТОРГОВЕЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Власов А.В.,

*аспірант кафедри права та правоохоронної діяльності
Центральноукраїнського державного університету*

імені Володимира Винниченка

ORCID: 0000-0002-4999-5892

e-mail: anton.vlas86@gmail.com

Власов А.В. Зарубіжний досвід публічного адміністрування торговельної діяльності.

У статті проаналізовано зарубіжний досвід публічного адміністрування торговельної діяльності, включаючи структури та політики, які допомагають забезпечити економічний розвиток та зміцнення національної економіки на міжнародній арені. Дослідження присвячено системі публічного адміністрування торговельної діяльності у таких країнах як США, Китай, Японія, а також у країнах Європейського Союзу – Німеччині та Франції. З'ясовано, що всі країни спрямовують свою діяльність на економічне зростання країни та задоволення потреб споживачів.

Зазначено, що кожна з розглянутих країн, опираючись на історичний, політичний, економічний та культурний розвиток, виробила власну систему публічного адміністрування торговельної діяльності, яка ґрунтується на побудові системи вільної торгівлі і забезпечення конкурентоспроможності власної продукції.

Розглянуто та проаналізовано митно-тарифне регулювання вищезазначених країн. Зауважено, що митний тариф є інструментом, який стимулює виробництво та експорт продукції з високою доданою вартістю.

Звернуто увагу на пільгову систему та тарифні і нетарифні методи регулювання торговельної діяльності. Серед нетарифних методів торговельної політики важливе місце посідають ліцензування імпорту та експорту.

Встановлено, що однією з найпоширеніших форм державного впливу на торговельні процеси в США є встановлення тарифів або податків на зовнішньоекономічну діяльність. В Китаї, торговельна політика реалізується за допомогою тарифних і нетарифних інструментів. Митний тариф Китаю складається зі ставок РНС, договірних тарифних ставок, спеціального пільгового тарифу, загальних тарифних ставок, ставок тарифної квоти та тимчасових мит. Серед нетарифних інструментів торговельної політики Китаю важливе місце посідають ліцензування імпорту та експорту. У країнах Європейського союзу основу публічного управління торговельної політики складають тарифні методи регулювання, що включають в себе митні збори, зокрема Єдиний митний тариф.

Визначено, що міжнародна політика, яку проводять США, Китай та Японія сприяє тіснішій співпраці між Європейським Союзом та іншими міжнародними партнерами. Підкреслено, що митно-тарифне регулювання в Україні має головну та суттєву відмінність від інших країн світу – розгалужену товарну номенклатуру і для України важливо гармонізувати свою товарну номенклатуру з номенклатурою ЄС. Зауважено, що для того, щоб побудувати ефективну систему митно-тарифного регулювання в Україні потрібно використовувати досвід країн Центральної Європи, які поборолі подібні проблеми у формуванні митної політики.

Ключові слова: зарубіжний досвід, Європейський Союз, публічне адміністрування, торговельна діяльність, торговельна політика.

Vlasov A.V. Foreign experience in public administration of trade activities.

The article analyzes foreign experience in public administration of trade activities, including structures and policies that help ensure economic development and strengthen the national economy in the international arena. The study is devoted to the system of public administration of trade activities in

countries such as the USA, China, Japan, as well as in the countries of the European Union - Germany and France. It was found that all countries direct their activities towards the economic growth of the country and satisfaction of consumer needs.

It is noted that each of the countries considered, based on historical, political, economic and cultural development, has developed its own system of public administration of trade activities, which is based on building a free trade system and ensuring the competitiveness of its own products.

The customs and tariff regulations of the above-mentioned countries were reviewed and analyzed. It was noted that the customs tariff is a tool that stimulates the production and export of products with high added value.

Attention is drawn to the preferential system and tariff and non-tariff methods of regulating trade activities. Among non-tariff methods of trade policy, import and export licensing occupies an important place.

It has been established that one of the most common forms of state influence on trade processes in the United States is the imposition of tariffs or taxes on foreign economic activity. In China, trade policy is implemented through tariff and non-tariff instruments. China's customs tariff consists of RNS rates, negotiated tariff rates, special preferential tariff, general tariff rates, tariff quota rates and temporary duties. Among the non-tariff instruments of China's trade policy, import and export licensing occupies an important place. In the countries of the European Union, the basis of public administration of trade policy is tariff regulation methods, which include customs duties, in particular the Common Customs Tariff.

It has been determined that the international policies pursued by the United States, China, and Japan promote closer cooperation between the European Union and other international partners. It is emphasized that customs and tariff regulation in Ukraine has a main and significant difference from other countries of the world - an extensive commodity nomenclature, and it is important for Ukraine to harmonize its commodity nomenclature with the EU nomenclature. It was noted that in order to build an effective system of customs and tariff regulation in Ukraine, it is necessary to use the experience of Central European countries that have overcome similar problems in the formation of customs policy.

Key words: foreign experience, European Union, public administration, trade activity, trade policy.

Постановка проблеми. Ефективне публічне адміністрування торговельної діяльності є фундаментом для розвитку підприємництва, залучення інвестицій та підвищення конкурентоспроможності національної економіки на міжнародній арені. Дослідження позитивного зарубіжного досвіду публічного адміністрування торговельної діяльності дозволяє виявити механізми, які сприяють демократизації торгівлі, підтримці малого та середнього бізнесу, боротьбі з монополіями та недобросовісною конкуренцією.

Україна, після здобуття незалежності виявила активний підхід до формування відносин з іншими країнами світу. Особливості цього підходу полягають у намаганні зайняти вагомий позицію в системі міжнародних відносин, а також міжнародного поділу праці, зокрема через інтеграцію до європейського економічного співтовариства. Орієнтуючись на європейську модель розвитку, наша держава позиціонує себе як європейську державу, спроможну зробити вагомий внесок у розбудову європейської економічної системи. Тому вивчення зарубіжного досвіду демократичних країн світу має для нас велике значення, оскільки дозволяє перейняти позитивні напрацювання будь якої сфери публічно-правових відносин, в тому числі і торговельної діяльності.

Метою дослідження є аналіз зарубіжного досвіду публічного адміністрування торговельної діяльності з метою виявлення ефективних підходів, які можуть бути адаптовані для української системи публічного адміністрування торговельної діяльності.

Стан опрацювання проблематики. Дослідженням проблематики управлінської діяльності в науці адміністративного права завжди приділяється увага науковцями. Про це свідчать праці таких вітчизняних науковців, як: В.Б. Авер'янова, Ю.П. Битяка, Ю.А. Ведернікова, Р.А. Калужного, Т.О. Коломоєць, В.К. Колпакова, О.П. Світличного, С.Г. Стеценка та ін. Водночас відсутність досліджень щодо зарубіжного досвіду публічного адміністрування торговельної діяльності актилізує актуальність цієї статті.

Виклад основного матеріалу. Без сумніву, торговельна діяльність відіграє важливу роль у функціонуванні світової економіки, забезпечуючи обіг товарів та послуг, а також сприяє економічному зростанню країни та задоволенню потреб споживачів.

Вагоме значення торговельної діяльності для економічного розвитку держав пояснюється і тим, що торговельна діяльність є частиною економічної політики держави, метою якої є вплив на зовнішню торгівлю за допомогою економічних та адміністративних важелів, використання тарифних і нетарифних інструментів (введення тарифів, податків, торгових субсидій, встановлення квот, ліцензії, кредитування, угоди про добровільне обмеження експорту, специфічні стандарти якості, норми безпеки, санітарні обмеження тощо) [1, с. 21].

У цьому дослідженні ми розглянемо досвід публічного адміністрування торговельної діяльності країн з ринковою економікою та високим рівнем економічного розвитку, зокрема, США, Китаю, Японії, Німеччини та Франції.

Зауважимо, що в багатьох країнах процес створення системи публічного адміністрування, в тому числі і в сфері торговельної діяльності, розпочався після закінчення Другої світової війни (з 1945 р.) і сьогодні мають завершений вигляд. Так, публічне адміністрування торговельної діяльності США, Китаю та Франції здійснює Міністерство торгівлі, Японії – Міністерство економіки, торгівлі й промисловості, Німеччини – Міністерство економіки і технологій [12]. Донедавна такої практики дотримувалася й наша країна, де впродовж 2010-2019 рр. функціонувало Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, 2019-2021 рр. – Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, що нині реорганізоване в Міністерство економіки України [9], в якому функції центрального регулювання внутрішньої торгівлі виконують окремі департаменти.

Сьогодні, державна політика публічного адміністрування торговельної діяльності вищезазначених держав ґрунтується на побудові системи вільної торгівлі і забезпечення конкурентоспроможності власної продукції. Однак, опираючись на історичний, політичний, економічний та культурний розвиток кожна держава виробила власну систему публічного адміністрування торговельної діяльності. Так, серед країн з багаторічними ринковими традиціями найбільш розвинутою є система публічного адміністрування торговельної діяльності в США. США характеризуються високим рівнем розвитку інноваційної інфраструктури, значною роллю держави як інституту та системи державних органів у підтримці експортерів, зокрема високим рівнем розвитку різного роду державних консультаційних сервісів, таких як юридичні, маркетингові, бухгалтерські тощо [7, с. 113].

Через федеративний державний устрій питання регулювання торговельної діяльності у США здійснюється на двох рівнях: на рівні штатів і на федеральному рівні. На федеральному рівні, нормативно-правове регулювання торговельної діяльності базується на великій кількості відповідних галузевих законів.

Разом з тим, торговельна політика США включає угоди Світової організації торгівлі (СОТ), які формують багатосторонню основу торговельної політики США, тарифи, тарифні квоти, угоди про вільну торгівлю, торговельні та інвестиційні рамкові угоди, двосторонні інвестиційні угоди, програми забезпечення виконання торговельних угод, програми торгівлі та розвитку, заходи, що впливають на імпорт (наприклад, митні правила), заходи, що впливають на експорт (наприклад, сприяння експорту), та галузеві програми (наприклад, субсидії сільському господарству) тощо.

Нині, по кількості створених вільних економічних зон США займає передову позицію у світовій економіці. В державі діють три основних їх типи: – зони зовнішньої торгівлі; – технологічні парки; – підприємницькі зони. Кожна із зазначених вільних економічних зон вносить істотний внесок у розвиток регіонів країни і сприяє розширенню і диверсифікації її зовнішньої торгівлі [5, с. 100].

Однією з найпоширеніших форм державного впливу на торговельні процеси в США є встановлення тарифів або податків на зовнішньоекономічну діяльність. Так, у США використовується митний тариф на основі Гармонізованої системи найменування і кодифікації товарів, розробленої за участі Ради митного співробітництва. Гармонізована система складається з трьох частин: 1. структурована товарна номенклатура; 2. загальні правила трактування; 3. правові коментарі. Введення деяких товарів здійснюється згідно із встановленими Конгресом США квотами, які також визначаються у Гармонізованій системі [4, с. 122].

Зауважимо, що у 2025 році урядом США запроваджено базовий митний тариф у розмірі 10% на всі товари майже з усіх країн. Крім того, додатково вводяться мита щодо конкретних держав. Зокрема, для Китаю – на рівні 34%, Європейського Союзу – 20%, Японії – 24%, Індії – 26%, Південної Кореї – 25%, Великої Британії – 10%, Ізраїлю – 17%. На продукцію з України також визна-

чено тариф у розмірі 10%. [11]. Вважаємо, що встановлення митних тарифів на імпортовані товари з різних країн виступає як засіб захисту вітчизняних виробників від конкуренції з-за кордону або як інструмент політичного тиску.

Часто митно-тарифне регулювання використовується з метою сприяння експорту товарів. Так, у Китайській Народній Республіці існує система пільг та підтримки експортних операцій, що сприяє експорту. Проте імпортерам заборонено отримувати пільги, а також встановлені додаткові мита з метою прискорення митного оформлення. Тут платниками митних зборів є вантажоодержувачі, які імпортують дозволені товари, та вантажовідправники, які експортують дозволені законодавством товари. Перші сплачують імпортні (ввізні) мита, другі – експортні (вивізні) [4, с. 149]. Ставки імпортованих мит поділяються на загальні й преференційні. Загальні мита застосовуються щодо тих країн, з якими Китай не уклав угод про пільгове оподаткування, преференційні – щодо тих країн, з якими Китай уклав угоди про пільгове оподаткування [4, с. 149].

Зауважимо, що китайська економіка демонструє надзвичайно високі темпи зростання протягом останніх 20 років, що пояснюється багатьма економічними чинниками, серед яких важливе місце посідає чітка митно-тарифна політика. Так, торговельна політика країни реалізується за допомогою тарифних і нетарифних інструментів. Митний тариф Китаю складається зі ставок РНС, договірних тарифних ставок, спеціального пільгового тарифу, загальних тарифних ставок, ставок тарифної квоти та тимчасових мит. Мита для країн з режимом найбільшого сприяння є найпоширенішими [14, с. 54].

Серед нетарифних інструментів торговельної політики Китаю важливе місце посідають ліцензування імпорту та експорту. Китай застосовує режим ліцензування імпорту, в рамках якого існує три види ліцензій: автоматичні ліцензії, неавтоматичні ліцензії та сертифікати тарифних квот. Вид ліцензії залежить від типу імпорту, який може бути необмежений, обмежений і заборонений. В Китаї також діє система обов'язкового ліцензування експорту, експертизи та карантину. Існують три основні категорії товарів: заборонені до експорту; ті, що вимагають обов'язкового ліцензування/квотування; ті, що експортуються без спеціальних обмежень. Слід також зазначити, що Китай вводить загальні обмеження на експорт, а також – залежно від країни призначення [14, с. 54].

Протилежною політиці Китаю є політика Японії, де діє унікальна система податкових пільг для імпортерів, які імпортують товари, що не оподатковуються. Обсяг імпорту товарів, які не оподатковуються, складає понад 25% [2, с. 9].

Зауважимо, що в Японії функціонують державні податки і податки місцеві. При цьому більше 64% всіх податкових надходжень утворюється за рахунок державних податків, а решта - за рахунок місцевих податків. Значна частина податкових коштів перерозподіляється через державний бюджет Японії шляхом відрахувань від державних податків до місцевих бюджетів. Податкова система Японії, як в США і Європі, характеризується множинністю податків. Їх має право стягувати кожен орган територіального управління. Але всі податки країни зафіксовані в законодавчих актах. Кожен вид державного податку регулюється законом. Закон про місцеві податки визначає їхні види і граничні ставки [13]. Також товари, що ввозяться в Японію, оподатковуються митом та податком на споживання. Крім того, до оподатковуваних імпортованих товарів також застосовуються деякі інші внутрішні податки (податок на алкогольні напої, податок на тютюн тощо). Для визначених країн, що розвиваються, Закон про митний тариф та Закон про тимчасові тарифи також передбачають пільгову ставку (GSP), яка застосовується до певних товарів і є нижчою за будь-яку з вищезазначених ставок. Більшість митних зборів обкладаються за адвалорними ставками (ad valorem rates), які застосовуються до митної вартості імпортованих товарів. Однак деякі товари, включаючи певні алкогольні напої та крупи, підлягають сплаті за фіксованою ставкою, а інші - за складною ставкою, як поєднання адвалорних та фіксованих ставок [13].

Вважаємо, що міжнародна політика, яку проводять США, Китай та Японія сприяє тіснішій співпраці між Європейським Союзом та іншими міжнародними партнерами. Однак реалізація торговельної політики ЄС значною мірою залежить від зовнішніх та внутрішніх викликів.

У країнах Європейського союзу (далі – ЄС) основу публічного управління торговельної політики складають тарифні методи регулювання, що включають в себе митні збори, зокрема Єдиний митний тариф. Він застосовується до імпорту товарів через зовнішні кордони ЄС та є загальним для всіх членів ЄС, але ставки мита відрізняються від одного виду імпорту до іншого залежно від того, що за продукція імпортується та звідки саме. Мита дають перевагу в ціні для товарів

місцевого виробництва над аналогічними товарами, які імпортуються, і вони підвищують доходи для урядів [3, с. 7].

Митний тариф є інструментом, який стимулює виробництво та експорт продукції з високою доданою вартістю. Останнє практикується на основі застосування принципу підвищення тарифів. Ескалація тарифів, у свою чергу, полягає в тому, що підвищення митних зборів відповідає зростанню ступеня переробки товарів і таке зростання може досягати до 10 разів. Наприклад, в Японії тарифи на імпорт готової продукції в 10,7 рази вищі за тарифи на імпорт сировини, в ЄС цей показник зростає в 7,7 рази, США – в 7,1 рази. Для країн з перехідною економікою масштабування тарифів є меншим. Загалом спостерігається така тенденція: чим менш розвинена країна, тим нижча ескалація тарифів. Митна ескалація насправді є ефективним методом захисту вітчизняного виробника, але для країн, що переходять до ринкової економіки, використання митного масштабування розвинутих країн унеможливує доступ їх готової продукції на ринки таких країн [8].

Митно-тарифне регулювання в Україні має головну та суттєву відмінність від інших країн світу – розгалужену товарну номенклатуру Митного тарифу, що, в свою чергу, призводить до зловживань бізнесу шляхом декларування товарів за іншими кодами для сплати менших мит. Тому, для України важливо гармонізувати свою товарну номенклатуру з номенклатурою ЄС. На сьогодні, можна вже спостерігати позитивні зрушення в митному законодавстві, проте, гармонізація митного законодавства України за вимогами ЄС дещо гальмується, оскільки Україна надає більший пріоритет все ж фінансовій функції митно-тарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, а це ускладнює поглиблення співпраці з країнами ЄС [6, с. 14].

Щоб побудувати ефективну систему митно-тарифного регулювання, Україні потрібно використовувати досвід країн Центральної Європи, які поборолі подібні проблеми у формуванні митної політики. В умовах інтеграції України до ЄС необхідно вносити зміни в вітчизняне митне законодавство, інтеграцію та інструменти митно-правового регулювання, які не будуть суперечити принципам СОТ та ЄС.

Відомо, що сплата ПДВ формує основне фінансове навантаження на діяльність підприємства, у т.ч. торговельного. Як із податком, багато країн широко використовують практику диференційованого підходу до встановлення ставки ПДВ. Так, у Франції діють чотири ставки ПДВ для торговельного бізнесу: основна (18,6%) й підвищена (22,0%) – при продажі автомобілів, тютюнових та алкогольних виробів, виробів із дорогоцінних металів, хутра та інших предметів розкоші, та зменшені ставки – 7,0% при продажі споживчих товарів тривалого вжитку та 5,5% – для товарів першої життєвої необхідності. Натомість у більшості країн діють дві ставки ПДВ, до прикладу, в Німеччині – 15,0% для товарів (послуг) усіх груп і категорій, за винятком продуктів харчування й друкованих видань, на які встановлена ставка 7,0% [10]. Загалом застосування диференційованих ставок оподаткування є сучасною практикою стимулювання процесів модернізації системи внутрішньої торгівлі. Досвід численних країн доводить, що завдяки такому підходові вдається досить ефективно розподілити фінансове навантаження бізнесу та якісно стимулювати розвиток пріоритетних для країни напрямів торговельної діяльності, не знижуючи рівня конкуренції в галузі.

Висновки. Важливою передумовою модернізації внутрішньої торгівлі є вибудовування повноцінної інституціональної системи, яка включає наявність спеціальних урядових структур і на центральному, і на місцевому рівнях. Досвід низки країн підтверджує, що така схема публічного адміністрування процесами модернізації галузі є дієвою, коли необхідно якісно зорганізувати процедури започаткування торговельного бізнесу та виходу його на внутрішній ринок, раціонально посилити державний нагляд і контроль за розвитком новітніх форм і типів торгівлі, покращити доступність і відкритість процедур отримання державної підтримки для розвитку торговельної діяльності. Різні країни світу застосовують різноманітні підходи до публічного адміністрування у сфері торговельної діяльності, враховуючи свої економічні, соціальні та культурні особливості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Басва О.І. Теоретичні підходи до оцінки протекціонізму в міжнародній торгівельній практиці. *Електронне наукове фахове видання «Економіка та суспільство»*. 2018. № 16. С. 20–23.
2. Буланій О.О. Світовий досвід сучасного митно-тарифного регулювання та застосування його в Україні. *Актуальні проблеми економіки*. 2013. № 9. С. 7–14.

3. Григорова-Беренда Л.І., Каверіна К.О. Торговельна політика та зовнішня торгівля Європейського Союзу. *Вісник ХНУ імені В.Н. Каразіна. Серія «Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм»*. 2022. № 16. С. 6–15.
4. Гуцул І.А. Митна політика зарубіжних країн: навч. посіб. Тернопіль: ТНЕУ, 2018. 198 с.
5. Данилевська О.О. Сучасні механізми державного управління інвестиційним розвитком економіки у США. *Актуальні проблеми державного управління*. 2018. № 4. С. 99–103.
6. Живора Г. Угода про асоціацію з ЄС: економічні наслідки для України. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету. Науки: економіка, політологія, історія*. 2014. № 8 (216). С. 107–121.
7. Майборода Ю.О. Фактори глобального торговельного лідерства США. *Науковий вісник УжНУ. Серія «Міжнародні економічні відносини та світове господарство»*. 2019. № 27. С. 111–115.
8. Митна справа: підруч. / А.І. Крисоватий, С.Д. Герчаківський, О.Б. Дем'янюк та ін.; за ред. А.І. Крисоватого. Тернопіль: ВПЦ «Екон. думка ТНЕУ», 2014. 540 с.
9. Міністерство економіки України. *Офіційний вебсайт*. URL: <https://me.gov.ua/?lang=uk-UA> (дата звернення: 01.06.2025).
10. Соколовська А.М. Суперечності та проблеми гармонізації ставок податку на додану вартість у ЄС. *Фінанси України*. 2021. № 3. С. 23–45.
11. Трамп запровадив масштабні митні тарифи проти інших країн. 02.04.2025. Укрінформ. *Офіційний вебсайт*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3977816-tramp-zaprovadiv-masstabni-mitni-tarifi-proti-insih-krain.html> (дата звернення: 02.06.2025).
12. Федеральне міністерство економіки і технологій Німеччини BMWI. ГО «Чиста планета. *Офіційний вебсайт*. URL: <https://welfare.green/docs/tips-guides/donori-ta-finansovi-organizacii/federalne-ministerstvo-ekonomiki-i-tehnologijj-nimechchini-bmw/> (дата звернення: 01.06.2025).
13. Японія. Економічний паспорт країни. URL: <https://adm.dp.gov.ua/storage/app/media/uploaded-files/20210506-ekonom-pasport-yaponii-v-mzs.pdf> (дата звернення: 02.06.2025).
14. Яценко О.М. Торговельно-економічне співробітництво України та Китаю: можливості та загрози. *Україна-Китай*. 2019. № 1 (15). С. 52–57.